

شاخص‌های گردشگری سلامت بر پایه حلال

محمد ابراهیم پیشنمازی رستمکلائی^{۱*}، زاهره ایازی رستمکلائی^۲

۱- گروه شیعه شناسی، دانشکده شیعه شناسی، دانشگاه ادیان و مذاهب قم، قم، ایران.

۲- گروه فقه و مبانی حقوق، دانشگاه مازندران، شهر مازندران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
دریافت مقاله: ۹۹/۵/۱۶ پذیرش مقاله: ۹۹/۱۱/۲۷	مقدمه: گردشگری سلامت از جمله شاخه‌های گردشگری است که در سال‌های اخیر مورد توجه بسیاری از فعالان عرصه گردشگری قرار گرفته است. این نوع گردشگری که از سودآوری و ارزش اقتصادی بالایی نیز برخوردار است، در هر کشور به تناسب توان علمی و تنوع خدمات پزشکی، مورد بهره برداری قرار گرفته است. کشور ایران به عنوان یکی از کشورهای پیشرفته در عرصه علوم و تحقیقات پزشکی نوین، یکی از باسابقه‌ترین کشورها در تاریخ طب بوده و حتی دارای مکتب طب منحصر به فرد در طب قدیم می‌باشد.
کلمات کلیدی: گردشگری سلامت گردشگری حلال پزشکی حلال سلامت حلال	روش‌ها: در مقاله حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی و کتابخانه‌ای، به تبیین شاخص‌های گردشگری سلامت حلال در ابعاد مختلف علم پزشکی پرداخته شده است.
	نتایج: واکاوی ابعاد مختلف گردشگری حلال و بررسی خدمات پزشکی متنوع از خدمات بالینی گرفته تا تولید دارو و ماساژ درمانی و... می‌تواند بسته جامعی از خدمات پزشکی را در قالب گردشگری سلامت حلال ارائه داده و گردشگران فراوانی را به کشور جذب کند.
	نتیجه گیری: گردشگری سلامت در دنیا با سلامت جسمی آغاز شد و سپس به بعد روانی انسان نیز توسعه یافت؛ به مسافرت افراد از محل دائم زندگی خود جهت حفظ، بهبود یا حصول مجدد سلامت جسمی، ذهنی، روانی و روحی فرد به مدت بیش از ۲۴ ساعت و کمتر از یک سال گردشگری سلامت حلال اطلاق می‌شود. همچنین می‌توان جهت پیشرفت در این امر به نکاتی همچون یک تشکیل باشگاه گردشگری سلامت حلال، توسعه الگو و مدل گردشگری پزشکی حلال اهمیت ویژه داد.

استناد (ونکوور): پیشنمازی رستمکلائی الف ایازی رستمکلائی ز. شاخص‌های گردشگری سلامت بر پایه حلال. مجله پژوهشنامه حلال. زمستان ۱۳۹۹؛ ۳(۴): ۵۶-۶۴.

سازمان گردشگری جهانی^۱ (UNWTO) به مسافرت افراد از محل دائم زندگی خود جهت حفظ، بهبود یا حصول مجدد سلامت جسمی و ذهنی فرد به مدتی بیش از ۲۴ ساعت و کمتر از یک سال، گردشگری سلامت اطلاق می‌شود^(۱). این شاخه از گردشگری خود دارای زیرشاخه‌هایی همچون گردشگری پزشکی، گردشگری پیشگیرانه، گردشگری درمانی و گردشگری تندرستی است. با توجه به ابعاد گسترده

مقدمه

گردشگری سلامت یکی از شاخه‌های نوپدید گردشگری است که در دهه‌های اخیر مورد توجه و اقبال بسیاری از کشورها در سطح دنیا قرار گرفته است. بسیاری از کشورهای دنیا با تمرکز بر این شاخه گردشگری، بخش زیادی از درآمد سالیانه کشور خود را از این راه تأمین می‌کنند. در تعریف

* نویسنده مسئول: محمد ابراهیم پیشنمازی رستمکلائی، آدرس پست الکترونیکی: m.ebrahim.sh63@gmail.com، شماره تماس: ۰۹۱۵۵۰۴۰۳۷۶

¹ United Nations World Tourism Organization

خود و تعریفی که از عوامل ایجاد آرامش دارد، مکان‌هایی را برای گردشگری تندرستی در نظر می‌گیرد. کشورهای دارای تفکرات مکاتب مادی همچون یوگا و امثال آن، برای گردشگری تندرستی دستورالعمل‌های یوگا را پیشنهاد داده و برای انجام آن مکان‌هایی را در نظر می‌گیرند. همچنین گردشگری ورزشی و گردشگری غذایی از جمله اقسام گردشگری تندرستی به شمار می‌آیند.

گردشگری پیشگیرانه؛ (۵)، این نوع از گردشگری، در واقع یکی از زیرمجموعه‌های گردشگری تندرستی است. در این نوع گردشگری، افراد برای استفاده از امکانات طبیعی موجود در مقصد، اقدام به مسافرت می‌کنند. این امکانات که شامل آب و هوای مطلوب، چشمه‌های آب‌گرم (اسپاها) و مجموعه‌های لجن درمانی و محیط‌های ریلکسیشن^۳ و... است، در اختیار افراد قرار می‌گیرد تا آنها تمدد اعصاب یابند. در واقع استفاده از این امکانات هم از لحاظ روحی روانی و هم از نظر فیزیکی سبب بازیابی توان فرد شده و انرژی لازم را برای ادامه فعالیت عادی وی فراهم می‌کند. افرادی که در این طیف دسته بندی می‌شوند، ناراحتی یا بیماری خاصی ندارند بلکه با استفاده از امکانات طبیعی در واقع از بروز بیماری و ناراحتی جسمی و روحی پیشگیری می‌کنند.

گردشگری پزشکی؛ تعاریف مختلفی از این شاخه گردشگری ارائه شده است، بنابراین و با عنایت به اینکه این حوزه هر روزه در حال تکمیل و توسعه است، نمی‌توان تعریف دقیقی از آن ارائه داد و صرفاً به بیان یک تعریف مورد وفاق بسنده می‌شود؛ به گردشگری به منظور درمان یک بیماری یا انجام یک عمل جراحی، تحت نظارت پزشک در مراکز درمانی یا بیمارستان‌ها (به طور متوسط دو هفته)، گردشگری پزشکی اطلاق می‌شود و ممکن است بیمار پس از آن برای دوره نقاهت نیاز به اقامت در چشمه‌های معدنی و استراحت گاه‌ها و... داشته باشد (۶).

گردشگری طبیعی؛ به گردشگری برای گذراندن دوران نقاهت، تحت نظارت و مداخله پزشک، با استفاده از منابع

گردشگری سلامت و توسعه روزافزون صنعت توریسم و گردشگری، ارائه شاخص‌های گردشگری سلامت بر پایه مبانی حلال امری ضروری و غیرقابل انکار است. در سال‌های اخیر اقبال مردمان کشورهای مختلف دنیا به محصولات حلال، باعث ایجاد فرصتی شگفت آور برای این محصولات و خدمات در سطح دنیا شده است. توجه به صنعت توریسم و به‌ویژه گردشگری سلامت با شاخص‌ها و استانداردهای حلال، می‌تواند موجب اطمینان خاطر بیشتر مردم دنیا و جذب حداکثری آنها به گردشگری سلامت شده و باعث رونق اقتصاد و فرهنگ حلال در سطح جهانی گردد.

تعریف گردشگری سلامت

علاوه بر تعریف سازمان گردشگری جهانی درخصوص گردشگری سلامت؛ می‌توان تعریف چرین^۲ را گویاتر دانست. او می‌گوید: «گردشگری سلامت محصول اجتماع همه روابط و پدیده‌هایی است که در نتیجه تغییر مکان و محل سکونت مردم به منظور بهبود، تثبیت و به حال اول برگرداندن مناسب وضعیت فیزیکی، روحی و اجتماعی و با استفاده از خدمات عام سلامتی و توسط کسانی که برای چیزی غیر از کار و سکونت در آن جا حضور دارند ارائه می‌شود» (۲).

برای گردشگری سلامت چهار زیرمجموعه بیان شده است؛

گردشگری تندرستی؛ مسافرت به دهکده‌های سلامت و مناطق دارای چشمه‌های آب معدنی و آب گرم برای رهایی از تنش‌های زندگی روزمره و تجدید قوا بدون مداخله و نظارت پزشکی و در مواردی که گردشگر بیماری جسمی مشخصی نداشته باشد را گردشگری تندرستی گویند (۳).
اخیراً در تعاریف گردشگری تندرستی، نه تنها امور مربوط به سلامتی جسم که تفریحات و امکاناتی که باعث سلامتی دیگر ابعاد وجودی انسان می‌شود نیز مورد توجه قرار گرفته است. در گردشگری تندرستی مسافران به دنبال آرامش و رهایی از تنش‌ها راهی سفر می‌شوند و در پی دوری از آلودگی‌های زندگی شهری می‌باشند (۴). هر کشوری با توجه به فرهنگ

³ Relaxation

² Cherin

غذاها به دو نوع حلال و حرام تقسیم می‌شود. این تقسیم در نوع ارائه غذا در بازار مسلمین و منطقه مسلمان نشین برای مسافران تأثیر می‌گذارد. یا در نمونه‌ای دیگر، در منطقه‌ای از هند گاو ماده مقدس است. طبیعی است که در تغذیه آن منطقه این حیوان نقشی ندارد و ممنوعیت ذبح این حیوان در آن منطقه مانع از بهره برداری از آن در گردشگری سلامت است.

تعریف گردشگری سلامت حلال

گردشگری سلامت در دنیا با سلامت جسمی آغاز شد و سپس به بعد روانی انسان نیز توسعه یافت. در این زمینه به دلیل نوپدید بودن موضوع، تجربه و دانش تجربی از اهمیت بالایی برخوردار بوده و رکن اصلی در کشف پدیده‌های گردشگری سلامت و ابعاد آن را ایفا می‌کند.

در گردشگری سلامت حلال، مسئله به شکلی دیگر ترسیم می‌شود. از آنجا که دین اسلام دینی کامل است و حلال برآمده از این دین کامل است، برای همه ابعاد وجودی انسان سلامت را در نظر می‌گیرد، بنابراین به جای ورود اکتشافی بر پایه تجربه، حقیقت امر را از ابتدا ترسیم کرده و بر پایه آن به موضوع سلامت انسانی ورود می‌کند. با این توضیح، گردشگری سلامت حلال را می‌توان بدین گونه تعریف کرد:

به مسافرت افراد از محل دائم زندگی خود جهت حفظ، بهبود یا حصول مجدد سلامت جسمی، ذهنی، روانی و روحی فرد به مدتی بیش از ۲۴ ساعت و کمتر از یک سال، گردشگری سلامت حلال اطلاق می‌شود.

شاخص‌های گردشگری سلامت حلال

قبل از تبیین شاخص‌های گردشگری سلامت حلال، باید به این نکته توجه ویژه کرد که گزاره‌های دینی غالباً در چهارچوب راهبردهای کلان و نیمه کلان مسیر کلی را برای هر موضوعی در زندگی انسان، مشخص می‌کنند. البته در برخی موارد راهکارهایی نیز ارائه می‌شود، اما تمرکز اصلی بر بیان راهبردهاست. در شاخص‌های گردشگری سلامت حلال

طبیعی مانند چشمه‌های آب گرم، دریاچه نمک، لجن طبی، شنزارهای رادیواکتیو و یا درمان در آب و هوای خاص اطلاق می‌شود. همانطور که مشاهده می‌شود این گونه از گردشگری، تداخل زیادی با گردشگری پزشکی دارد و البته حوزه‌های افتراق مشخصی نیز دارد، اما به دلیل تعاریف مختلفی که از گردشگری سلامت به معنای عام و به طور خاص گردشگری پزشکی شده، در ارائه تعریف به همین مقدار بسنده می‌شود (۷).

تمامی شاخه‌های گردشگری سلامت در حال توسعه هستند به این معنا که این امور، اموری نوپدید در گردشگری هستند و از این رو، کشف ابعاد مختلف آن به ویژه با رویکرد اقتصاد محور امری زمان‌بر است که در حال حاضر در فرآیند این مسیر طولانی هستیم. به تبع، شاخص‌های ارائه شده در این بخش نیز شاخص‌های ثابتی نیست و در حال شدن است. عمده شاخص‌های گردشگری پزشکی در دنیا متأثر از عوامل زیر است؛

فرهنگ بومی؛ فرهنگ بومی هر منطقه اقتضائاتی دارد که به عنوان شاخص باید در گردشگری سلامت رعایت شود. به عنوان مثال سبک تغذیه اعم از شیوه پخت غذا و استفاده از مواد غذایی خاص، شیوه غذا خوردن و شیوه ترکیب مواد غذایی از جمله شاخص‌های بومی گردشگری سلامت است.

آداب و رسوم؛ فرهنگ‌های متفاوت، زمینه‌های گردشگری سلامت متفاوتی را فراهم می‌آورند. شیوه بهره برداری از طبیعت، مواجهه با حیوانات و استفاده از آنها به عنوان غذا یا وسیله، تعامل با عناصر طبیعت و میزان حساسیت فرهنگی نسبت به آنها، همه در تعریف گردشگری سلامت آن منطقه تأثیر گذار است. همچنین تنوع گیاهان دارویی در این زمینه اهمیت بسزایی می‌یابد.

دین و ایدئولوژی؛ تفکر ایدئولوژیک و دین هر منطقه نیز می‌تواند به عنوان شاخص اثرگذار بر خدمات گردشگری سلامت تلقی شود. غذاها، تعاملات زن و مرد، حقوق حیوانات و گیاهان و به طور کلی طبیعت، از مصادیقی هستند که هر کدام شاخصه یا شاخصه‌هایی را برای گردشگری سلامت در مناق مختلف تعریف می‌کنند. به عنوان مثال در دین اسلام

سلامت همه جانبه او و آرامش و آسایش اوست. با این راهبرد، دیگر نمی‌توان به بهانه تقاضای مخاطب، هر خدمتی را به او ارائه داد. همچنین خدمات سلامت متوقف بر اقتصاد و پایه درآمدی خاص نمی‌شود و احساس نوع دوستی و کمک به هم‌نوع بیشتر نمود می‌یابد.

اولویت کرامت انسانی

در تعاملات گردشگرانه سلامت، دو ضلع اصلی وجود دارد؛ خدمات دهنده و خدمات گیرنده. این دو طرف، هر دو انسانند و دارای کرامت انسانی و ارزش‌های انسانی هستند. بنابراین لازم است در تعامل به گونه‌ای رفتار شود که کرامت انسانی هر دو طرف تضمین شود. در گردشگری سلامت و به طور کل در خدمات گردشگری در همه ابعاد آن در دنیا، خدمات گیرنده در اولویت اول است و تا آنجا پیش می‌رود که خدمات هتلینگ با تحقیر و به بردگی کشاندن خدمات دهنده، باعث تخریب کرامت و عزت او و آسیب دیدن روح و روان او همراه می‌شود. این سبک تعامل در دیگر عرصه‌های اجتماعی بروز و ظهور می‌یابد و به خدمات گیرنده این تفکر را القاء می‌کند که با خرج کردن پول و هزینه مالی، می‌تواند هر کاری را مرتکب شود و به هر شیوه‌ای که می‌تواند دیگران را مورد آزار و اذیت قرار دهد و به آنها آسیب برساند.

تعاملات گردشگرانه در گردشگری سلامت حلال بر پایه کرامت انسانی هر دو طرف پایه گذاری می‌شود. بنابراین شیوه ارائه خدمات به گونه‌ای است که خدمات دهنده تحقیر و یا به بردگی گرفته نمی‌شود. همچنین خدماتی که ارائه می‌شود به گونه‌ای است که خدمات گیرنده نیز مورد تعرض قرار نمی‌گیرد و انسانیت او پایمال نمی‌شود. ارائه خدمات ماساژ و ماساژ درمانی در قالب خدمات گردشگری سلامت که در کشورهایی همچون تایلند مرسوم است، نمونه خوبی برای بیان تفاوت گردشگری سلامت در دنیا و گردشگری سلامت حلال پایه است. در وضعیت موجود، گردشگرانی که برای دریافت خدمات ماساژ درمانی به این مراکز مراجعه می‌کنند در اولین مواجهه با جنس مخالف برای ماساژ مواجه می‌شوند که زمینه تعرض و تجاوز را به شدت افزایش می‌دهد(۸).

نیز اصل بر ارائه راهبردهای این موضوع است تا با تکیه بر آن، راهکارها روشن شود. یکی از مزیت‌های ارائه راهبردها به جای تعیین راهکارها در همه عرصه‌ها، باز بودن حوزه اختیارات مجریان و برنامه ریزان در این عرصه است. راهبردها این فرصت را فراهم می‌کنند که مدیران اجرایی و برنامه ریزان خرد، راهکارهای متناسب را با در نظر گرفتن اقتضائات زمانی و مکانی و شرایط اقلیمی و... تعیین کنند.

تقدم پیشگیری

از منابع نقلی چنین به دست می‌آید که پیشگیری بهتر از درمان است. این یک راهبرد در سبک زندگی دینی است و به طور خاص در گردشگری سلامت نیز جاری است. در دین اسلام، اصل و بنا بر کم کردن هزینه‌ها در همه ابعاد زندگی است، بنابراین هر کاری که بتواند هزینه زمانی، مالی، انرژی و... انسان‌ها را کمتر کند، ستوده است. بنابراین در گردشگری سلامت می‌توان گردشگری پیشگیرانه را از نظر رتبه در جایگاه اول قرار داد و آن را نسبت به دیگر بخش‌ها اولویت داد.

تقدم انسان بر اقتصاد

انسان در تعریف دین اسلام، محور هستی است، بنابراین در تعاملات اقتصادی، اولویت با اوست و اقتصاد در خدمت انسان است و نه اینکه انسان در خدمت اقتصاد باشد. تفاوت این دو دیدگاه در اجرای سیاست‌های گردشگری سلامت، به خوبی خود را نشان می‌دهد. گردشگری سلامت در دنیا بر پایه اقتصاد پایه گذاری شده است. در این نوع از گردشگری، هدف اصلی، بالا بردن سطح درآمدهای اقتصادی است، بنابراین حتی به قیمت راحتی و رفاه گردشگر، امکان ارائه خدمات غیرسالم و یا خدماتی که خود منجر به طولانی شدن دوره اقامت بیمار می‌شود تا از او درآمد بیشتری کسب شود، وجود دارد. به طور خلاصه، اقتصاد محوری گردشگری سلامت در دنیا، سبک تعامل با گردشگران سلامت را تغییر داده است. اما در گردشگری سلامت حلال با عنایت به اولویت انسان بر همه چیز جزء خدا در نظام هستی، اولویت اول

وجودی انسان (جسم، ذهن، روان و روح) استاندارد را به جهان ارائه کرد که مورد اقبال بسیاری از غیر مسلمانان نیز قرار گرفت و بازار بزرگ مواد غذایی در سطح جهان را تحت الشعاع خود قرار داد.

یکی از شاخه‌های مهم گردشگری سلامت، گردشگری غذاست. تنوع غذایی در هر منطقه و اقلیم، قابل انطباق با شاخص‌های حلال است و به همین دلیل، همه می‌توانند غذاهای خود را با رعایت استانداردهای حلال تهیه کنند و میزبان گردشگرانی باشند که برای تأمین سلامت یا حفظ و کیفیت بخشی سلامت خود به آن منطقه سفر می‌کنند.

این در حالی است که تغذیه در گردشگری سلامت بدون در نظر گرفتن چهارچوب‌ها و شاخص‌های حلال، عوارض جسمی، ذهنی و روانی و روحی فراوانی را به همراه دارد که کیفیت گردشگری سلامت بدون رعایت استانداردهای حلال را به شدت کاهش می‌دهد.

توجه به شاخص‌های روانی و روحی سلامت

گردشگری سلامت حلال پایه، می‌تواند از شاخص مهمی به نام عیادت بهره‌بردارد. بسیاری از بیماران در گردشگری سلامت دنیا، صرفاً از خدمات مطلوب بیمارستانی بهره می‌برند و بیش از این خدماتی دریافت نمی‌کنند. یکی از شاخص‌های بسیار مطلوب در تعاملات انسانی با بیماران، عیادت از بیمار است که از توصیه‌های اکید دین اسلام است. می‌توان از این شاخص در گردشگری سلامت حلال پایه بهره برداری کرد. بدین صورت که هر بیماری که به بیمارستان مراجعه می‌کند تا از خدمات گردشگری سلامت بهره‌مند شود، توسط یک گروه از پرسنل خدمات گردشگری سلامت حلال، مورد عیادت قرار گرفته و فشار روانی برآمده از بیماری از آنها برداشته می‌شود. توجه دادن بیماران به عناصر اصلی آرامش بخش مثل باور به خدای توانا، تکیه و توکل به او و راز و نیاز با او در شرایط تنهایی و سختی، از جمله شاخص‌های کارکردی عیادت است که می‌تواند توسط پرسنل مذکور مورد توجه قرار گیرد. گردشگری سلامت حلال باید ساختاری را برای بیمار فراهم کند که با تجربه آن، آرامش لازم و بهبود سریع‌تر را تجربه کند. بنابراین استفاده از

آمارهای تعرض جنسی در مراکزی که با نام مراکز گردشگری سلامت در دنیا به ویژه کشورهای تایلند، برزیل، کشورهای حوزه جزایر کارائیب به ویژه کوبا فعالیت می‌کنند، نشان دهنده آسیب‌های فراوان روحی، روانی و جسمی به خدمات دهنده و خدمات گیرنده در چنین مراکزی است (۹). اگرچه از سال ۱۹۶۰ میلادی، تفکر رابطه آزاد جنسی با ترویج اندیشه اصالت لذت، در اروپا و آمریکا شکل گرفت، اما با بروز بیماری‌های مقاربتی در جسم افراد و بروز بیماری‌های روانی و ذهنی در دوطرف رابطه، کشورهای مذکور را به این نتیجه رساند که این شیوه ارتباط نه تنها باعث سلامت و رشد افراد نمی‌شود که علاوه بر تخریب بنیان خانواده، سلامتی فرد از نظر روحی و روانی و جسمی را نیز به مخاطره می‌اندازد و بیماری‌های غیرقابل علاج را در جامعه شایع می‌سازد. تحقیقات نشان داده است، هر چه رابطه جنسی آزادتر باشد، رضایت و شادمانی عاطفی کمتری احساس می‌شود (۱۰).

گردشگری سلامت در کشورهای اروپایی و آمریکایی با موج اصالت لذت، به سوی روابط آزاد جنسی در گردشگری با هدف سلامت پیش رفت اما نتیجه معکوس آن طبق شواهد آماری ارائه شده در این زمینه، آنها را وادار به عقب نشینی در این زمینه کرد، به طوری که راهکارهای کنترل آسیب‌های ارتباط آزاد جنسی در دستور کار نظام آموزشی و فرهنگ عمومی قرار گرفت.

چهارچوب‌های دقیق گردشگری سلامت حلال به ویژه در ارتباط و تعامل میان خدمات دهنده و خدمات گیرنده، و تعیین حدود و ثغور امور مجاز و حلال و امور غیرمجاز و حرام، با ابتناء به کرامت انسانی این فرصت را برای همه فراهم می‌آورد تا بدون به خطر افتادن سلامت جسمی، روحی و روانی و با امنیت کامل در کنار هم، سلامت همه جانبه و کیفی خود را تضمین کنند.

تغذیه حلال

اصول اولیه حلال در ابتدا با غذای حلال به دنیا معرفی شد و مورد استقبال مردم جهان قرار گرفت. تغذیه حلال با استفاده از مبانی فقهی، با هدف ارائه غذای سالم در همه ابعاد

حلال می‌تواند به توسعه این نوع از گردشگری کمک کند و هم می‌تواند برند حلال را بار دیگر در سطح جهان به عنوان تأمین کننده نیازهای اساسی و با کیفیت انسان‌ها، مطرح سازد. تشکیل باشگاه گردشگری سلامت حلال ابتدا در سطح کشورهای اسلامی و سپس تمامی کشورهای که خدمات درمانی حلال ارائه می‌دهند، مانع سوء استفاده و تحریف این نوع از گردشگری توسط کسانی شود که مبنای فکریشان اولویت اقتصاد بر جان انسان‌ها است. بنابراین لازم است در این زمینه کاری جدی صورت گیرد. تعیین بسیاری از شاخص‌ها، نو و روزآمد کردن شاخص‌های قدیمی بر اساس اقتضائات مکانی و زمانی، شناخت ظرفیت‌های جدید و توسعه صنعت گردشگری سلامت حلال پایه، از جمله مأموریت‌های این باشگاه می‌تواند باشد.

توسعه الگو و مدل گردشگری پزشکی حلال

الگو و مدل گردشگری سلامت حلال به ویژه در بخش گردشگری پزشکی، مبتنی بر منافع انسانی، کرامت انسانی و محوریت انسان است. بنابراین تمامی پروتکل‌های پزشکی باید در این زمینه انسان را در اولویت اول قرار دهند و اقتصاد در مرحله بعد مورد توجه قرار گیرد. این امر در اخلاق پزشکی مورد اشاره قرار گرفته است اما با عنایت به پیوند میان گردشگری با پزشکی، شیوه عمل متولیان این امر در دنیا بر محور اقتصاد بوده است و نشان از آن دارد که حفظ کرامت انسانی در اولویت اول نیست.

گردشگری سلامت حلال می‌تواند با ارائه استانداردهای دقیق مبتنی بر کرامت انسانی، این امر را دگرگون کند. در این زمینه توجه به چند نکته اهمیت دارد:

الف: اولویت انسان بر اقتصاد در تمامی مراحل خدمات سلامت مورد توجه قرار گیرد و منحصر در موارد اورژانسی نشود.

ب: کرامت انسانی در هر دو بخش خدمات گیرنده یعنی بیمار و خدمات دهنده یعنی کادر درمانی مورد توجه واقع شود. بنابراین وادار کردن کادر درمانی به هر کاری در فرآیند درمان که با شأن و جایگاه انسانی او همخوانی ندارد، از منظر

ظرفیت ارتباط با خدا حتی برای کسانی که باور و اعتقادی به خدا ندارند، راز و نیاز با موجودی که از همه قوی‌تر و داناتر است، گریه و تخلیه روانی در شرایط خلوت و تنهایی و در دل راز و نیاز با خدا، می‌تواند سرعت بهبود را بالا برده و کیفیت گردشگری سلامت حلال را بالا ببرد و به عنوان مزیت برتر این گردشگری به شمار آید.

پرسنلی که در این کار به خدمت گرفته می‌شوند باید تحت آموزش‌های لازم قرار گرفته و با آرامش درونی تمرین شده از قبل، با بیماران مواجه شوند و آرامش را نه در ظاهر که در باطن و عمق وجود آنها به آنها منتقل کنند. این گروه با تکیه بر راهبرد «یاد خدا آرامش بخش درونی است» (۱۱)، ابتدا باید خود بهره مند از آرامش باشند تا بتوانند با استفاده از آموزش‌های قبلی، این راهکار را به خوبی به بیماران منتقل کنند.

اولویت انسان بر پژوهش‌های پزشکی و علم

یکی از ضعف‌های نظام پزشکی و پژوهش‌های مربوط به این بخش، تقدم علم بر انسان و کرامت انسانی است. بسیاری از داروهای جدید بر روی انسان‌های بیماری انجام می‌گیرد که گاه حتی از انجام این تست و آزمایش اطلاعی ندارند. حلال به هیچ عنوان چنین مقوله‌ای را نمی‌پذیرد و برای جان انسان‌ها از هر نژادی یا طبقه‌ای ارزش قائل است. بنابراین پژوهش‌های پزشکی در گردشگری سلامت حلال باید مبتنی بر اولویت کرامت انسانی باشد و نه تقدم علم.

نتایج و پیشنهادات گردشگری سلامت حلال پایه

تشکیل باشگاه گردشگری سلامت حلال

گردشگری سلامت حلال امری نوپدید است که هنوز متولی خاصی برای آن وجود ندارد. برخی از مجموعه‌های درمانی در برخی کشورهای اسلامی تلاش‌هایی ابتدایی را برای راه اندازی این نوع خدمت آغاز کرده‌اند اما هیچکدام بر اساس یک پروتکل ویژه گردشگری سلامت را بر پایه حلال تعریف نکرده‌اند. بنابراین ساماندهی این مجموعه‌ها در قالب یک بستر واحد و ارائه پروتکل‌های ویژه گردشگری سلامت

بنابراین پژوهش در کشف داروی بیماری‌های نوپدید امری معقول و پذیرفتنی است، اما با عنایت به اینکه کشف این داروها باید مبتنی بر اخلاق باشد، بنابراین اولاً ساخت دارو در اولویت نیست و بلکه کشف دارو در اولویت است و این نشان از آن دارد که در طبیعت داروهای بکر فراوانی وجود دارد که بدون نیاز به ترکیب شیمیایی با مواد دیگر، می‌تواند درمانگر باشد.

در این زمینه پژوهش‌های فراوانی می‌تواند صورت گیرد. نکته مهم دیگر که این امر را ضروری می‌نماید، این است که رقبای پزشکی جدید در دوره فعلی همچون مدعیان طب ایرانی، طب اسلامی، طب سنتی و... همگی به داروهای طبیعی اشاره دارند و کمتر به ترکیب شیمیایی عناصر طبیعی می‌پردازند. برخی از این داروها به تجربه مورد قبول واقع شده است اما برخی نیز مورد اختلاف و دعوا است. داروسازی حلال می‌تواند با تدوین قوانین منسجم از سوء استفاده در این عرصه جلوگیری کرده و راهبردهای درمانی درست دین را با دقت فراوان مورد اشاره قرار داده و در بر اساس آن پروتکل‌های داروسازی را تدوین نماید.

و: خدمات پس از درمان یکی از عرصه‌های فراموش شده در گردشگری سلامت است. تنها چیزی که در این عرصه مورد توجه قرار گرفته، دوره نقاهت و خدمات مربوط به آن، آن‌هم بر اساس خواسته بیمار است. بنابراین هیچ برنامه مشخصی جزء پیروی از راهبرد اصالت لذت در این زمینه وجود ندارد. در تفکر حلال، اندیشه اصالت لذت نه تنها مفید نیست که با بسیاری از مبانی سلامت و کیفی سازی وجودی انسان منافات دارد.

بنابراین برای دوره پس از درمان و نه فقط دوره نقاهت، باید خدمات مشخص و معینی تعریف شود تا بتوان بر اساس آن هم خدمات گردشگری سلامت حلال را توسعه داد و هم از استمرار سلامتی همه جانبه بیمار در دوره پس از بهبود اطمینان پیدا کرد. در این بخش عمده تمرکز باید بر اصلاح ساختار عادت‌های غذایی، رفتاری و سبک زندگی بیمار باشد.

حلال مورد قبول نیست. مگر اینکه در شرایط اضطرار قرار بگیرند که در آن صورت مجوز این کار در محدوده اضطرار صادر می‌شود. وگرنه در شرایط عادی باید کرامت انسانی کادر درمان متناسب با جایگاه، جنسیت و... ملاحظه شود.

ج: در تعامل کادر درمان و بیمار، خواسته‌های بیمار نباید محور عمل قرار گیرد. بیمار نیازمند درمان است و این درمان باید متناسب با قواعد همه جانبه درمان حلال ارائه شود، بنابراین نمی‌توان هر خواسته‌ای را از بیمار پذیرفت. همانگونه که پزشکان هر غذایی را در اختیار بیمار قرار نمی‌دهند و متناسب با شرایط جسمی او برایش غذا تجویز می‌کنند، برای شرایط روحی و روانی و ابعاد همه جانبه انسانی نیز باید تجویز مناسب صورت گیرد. با توجه به راهبردهای حلال در تغذیه و درمان و به طور کلی زندگی انسان‌ها، بسیاری از قوانین به صورت عمومی مورد نظر است و شامل بیمار و کادر درمان می‌شود. بنابراین خواسته‌های هر دو طرف که باعث آسیب به همه یا یکی از ابعاد وجودی انسان می‌شود، از نظر حلال مورد پذیرش نیست.

د: تحقیقات و پژوهش‌ها، جای خود را در نظام گردشگری پزشکی باز نکرده‌اند. به عبارتی، گردشگری پزشکی به عنوان یک حوزه میان رشته‌ای تا به حال ورودی جدی در عرصه نیازهای پزشکی ویژه گردشگری پزشکی نداشته است. این عرصه یک عرصه خالی است که نیازمند تدوین آیین نامه‌ها و قوانین خاص خود است. حلال می‌تواند پیشرو و پیشگام ایجاد و توسعه پژوهش‌های گردشگری پزشکی به عنوان بخشی از گردشگری سلامت باشد. تعریف حدود این حیطه علمی و ابعاد آن و قوانین مربوط به آن می‌تواند به توسعه پژوهش‌های مبتنی بر حلال در جهان کمک کند.

ه: عرصه داروسازی حلال نیز از جمله عرصه‌هایی است که زمینه ورود مناسبی برای گردشگری سلامت حلال دارد. طبق راهبردهای حلال که برگرفته از منابع دین اسلام است، هیچ بیماری در جهان نیست مگر اینکه خداوند درمان آن را قرار داده است (۱۲).

تعارض منافع

نتایج حاصل از این مطالعه با منافع نویسندگان و محققان در تعارض نمی‌باشد.

بنابراین این حوزه به نوعی با اخلاق عمومی نیز گره می‌خورد و مثلث اخلاق، پزشکی و گردشگری را تشکیل می‌دهد.

References

1. Tourism Success Stories and Rising Stars– World Tourism Conference Proceedings – Part IV : <https://www.eunwto.org/doi/abs/10.18111/9789284414284.4>
2. Chrane W, Carrera P, Bridges J. Health and medical tourism: What they mean and imply for health care systems. 1st Edition. New York: wachstumsmotor gesundheitswesens; 2008.
3. Yaqubzadeh R. Tourism typology: Tourist typology: provide a framework for the classification of tourism .1st Edition. Tehran: Jamee shenasan publishing; 2014. [In Persian]
4. Salehi A, Mobini A. Study of historical course and knowledge of different types of tourism industry. Journal of Art and Culture Studies. 2018; (8):30-51. [In Persian]
5. Haghghi M, Ziaee M, jafari GH. Prioritization of factors related to the development of medical tourism in Iran. Quarterly of Tourism Management Studies. 2007; 4(11.12): 23-40. [In Persian]
6. Rahbari M, Akhavan A. A look at the situation of health tourism in Iran and the world. 1st Edition. Tehran: Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Health Commission; 2010. [In Persian]
7. Ansari M, Bemanian MR, Mahdavi Nejad MJ, Hoseini Kia MM. Locating natural tourism areas based on principles of landscape architecture (Using a combination of focus group discussions and the Analytical Hierarchy Process). Journal of Urban and Rural Management. 2012; 10(29):7-22. [In Persian]
8. Kumar A, Singh Pathania K. Health and Sex Tourism. New dehli: Regal Publications; 2010.
9. Alsan M. Criminology of sexual violence against women. Journal of Social Welfare. 2007; 5(21): 141-164. [In Persian]
10. Ayan C. Seven ways to communicate with men. 1st Edition. New york: Franklin Book Program; 2014.
11. Makarem N. Translation of the Holy Quran. 3rd Edition. Tehran: Darolquranilkarim; 2000. [In Persian]
12. Noori H. Mostadrakol vasael. 16th Edition. Beyrut: Darolelm publishing; 1982: 437-438. [In Arabic]

Halal-based health tourism indicators

Mohammad ebrahim Pishnamazi Rostamkolae^{1,*}, Zahere Ayazi Rostamkolae

1-Department of Shia Studies, Faculty of Shia Studies, Qom University of Religions, Qom, Iran.

2-Department of Jurisprudence and Fundamentals of Law, Mazandaran University of Religions, Qom, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 3 August 2020

Acceptance: 1 March 2021

Keywords:

Health tourism
Halal medicine
Halal health
Halal Tourism

ABSTRACT

Introduction: Health tourism is one of the branches of tourism that has been considered by many tourism activists in recent years. This type of tourism, which has high profitability and economic value, has been exploited in each country in proportion to its scientific potential and diversity of medical services. Iran, as one of the advanced countries in the field of modern medical science and research, is one of the oldest countries in the history of medicine and even has a unique medical school in ancient medicine.

Methods: In the present article, using descriptive and library methods, the indicators of halal health tourism in different aspects of medical science have been explained.

Results: Analysis of different aspects of halal tourism and review of various medical services from clinical services to the production of medicine and massage therapy, etc., can provide a whole package of medical services in the form of halal health tourism and attract many tourists to the country.

Conclusion: Health tourism in the world began with physical health and then developed into the human mental aspect. Travelling from a permanent area of residency to maintain, improve or regain physical, mental, emotional, and spiritual health for more than 24 hours and less than a year is referred to as halal health tourism. To progress in this regard, points such as the establishment of a halal health tourism club, the development of a pattern and a model of halal medical tourism can also be given special importance.

Citation (Vancouver): Pishnamazi Rostamkolae Me, Ayazi Rostamkolae Z. Represents halal-based health tourism. Journal of Halal Research. Winter 2021; 3(4): 56-64. [In Persian] <https://doi.org/10.30502/H.2021.242758.1038>

*Correspondance to: Mohammad ebrahim Pishnamazi rostamkolae, Email: m.ebrahim.sh63@gmail.com, Tel: +98-9155040376

